

**საგარეო ორიენტაციის დინამიკა ადრეულ ახალ პერიოდში:
რუსული ჩართულობა და ქართველთა ევროპული კონტაქტები**

XVII-XVIII საუკუნეების ქართულ-ევროპული ურთიერთობების კონტექსტში ზოგჯერ გამოითქმება მოსაზრება, რომ კათოლიკურ ევროპასთან ქართველთა კონტაქტები ძირითადად გეოპოლიტიკური აუცილებლობით იყო განპირობებული, კერძოდ, ირან-ოსმალეთისგან შევიწროვებული ქართველები ქრისტიანული სამყაროს მხარდაჭერას ეძიებდნენ და, ვინაიდან რუსეთთან თანამშრომლობა, გარკვეული მიზეზების გამო, ვერ რეალიზდებოდა, ქართველმა პოლიტიკოსებმა კათოლიკურ დასავლეთსაც მიმართეს (გრიგოლია 2002, 101). ამგვარი ხედვა გარკვეულ დაშვებებს ეფუძნება: ერთი მხრივ, იგულისხმება, რომ ქართველთა საგარეო ორიენტაცია უპირატესად მართლმადიდებელი რუსეთისკენ იყო მიმართული, ხოლო, მეორე მხრივ, რომ რუსეთი ქართველთა დახმარებას ცდილობდა, თუმცა სხვადასხვა ობიექტური გარემოება ამას აფერხებდა.

აღნიშნული მოსაზრების გადახედვას გარკვეული საფუძველი გააჩნია. პირველწყაროების მონაცემები მოწმობენ, რომ XVII-XVIII საუკუნეების ქართულ-რუსული ურთიერთობების სურათი საკმაოდ მრავალფეროვანი და რთული იყო: რუსეთის ჩართულობა საქართველოს საქმეებში სხვადასხვა ფორმას იღებდა, ხოლო ქართველთა ევროპული კონტაქტები, შესაძლოა, არა მხოლოდ გარე გარემოებათა იძულებით, არამედ შიდა მოტივაციითაც იყო განპირობებული.

საგულისხმოა ივანე ჯავახიშვილის შეფასებები, რომელშიც მან რუსული მმართველობის შედეგები ქართული ეკლესიისთვის საკმაოდ კრიტიკულად განიხილა, მიუთითა რა გარკვეულ რთულ ეპიზოდებზე, რომლებიც ქართული საეკლესიო ცხოვრების თავისებურებებზე ახდენდა გავლენას (ჯავახიშვილი 2016, 32). ჯავახიშვილი XVII საუკუნის 30-40-იანი წლების რუსულ-ქართული ურთიერთობების განხილვისას აღნიშნავს, რომ რუსეთის სამეფო კარის მხრიდან ირანის შაჰთან

დაპირისპირებაში მყოფი თეიმურაზ I-ისთვის პირდაპირი სამხედრო თუ ფინანსური მხარდაჭერა შეზღუდული იყო. ჯავახიშვილის აზრით, რუსეთი კახეთის სამეფოს აქტიურ დახმარებას ვერცხვებოდა, რადგან ამას ირანთან და ოსმალეთთან ურთიერთობების გართულება შეიძლებოდა მოჰყოლოდა (ჯავახიშვილი 1998, 387). ამრიგად, დახმარების შეზღუდვის მიზეზები მხოლოდ ტექნიკური ხასიათის კი არა, საგარეო-პოლიტიკური კონტექსტითაც შეიძლება აიხსნას.

ამავდროულად, რუსეთი ქართულ საეკლესიო საკითხებს გარკვეულ ყურადღებას უთმობდა. ჩრდილოელი მეზობელი აგზავნიდა დელეგაციებს, რომელთა ამოცანას ქართული საეკლესიო პრაქტიკის გაცნობა და მართლმადიდებლურ ტრადიციებთან შესაბამისობის განხილვა წარმოადგენდა. ქართველებს რუსი სამღვდელო პირები სტუმრობდნენ, რომლებიც საღვთისმსახურო საკითხებზე დიალოგს აწარმოებდნენ (ჯავახიშვილი 1998, 387). ქართული მხარის რეაქცია ამ დიალოგზე ყოველთვის ერთგვაროვანი არ იყო: მეფე თეიმურაზ I და ქართველი სამღვდელთა გარკვეულ თავშეკავებას იჩენდნენ. ჯავახიშვილის ცნობით, მეფესა და ქართველობას საკუთარი საეკლესიო ტრადიციის მიმართ მტკიცე რწმენა ჰქონდათ, რისი ერთ-ერთი გამოხატულება იყო თეიმურაზის მიერ რუსი სასულიერო პირებისთვის მიცემული პასუხი, რომ ქართველთა მართლმადიდებლობაში არავითარი გადაცდომა არ აღმოუჩენიათ კონსტანტინეპოლის, ანტიოქიისა და იერუსალიმის პატრიარქებს, რომლებიც საქართველოში ნამყოფნი იყვნენ (ჯავახიშვილი 1998, 388).

დამატებით ცნობებს გვაწვდის იასე ცინცაძე, რომელმაც XVII საუკუნის რუსული პირველწყაროების საფუძველზე აღწერა 1637-1640 წლებში კახეთში მოვლინებული რუსული საეკლესიო დელეგაციების საქმიანობა. დელეგაცია თეიმურაზის კარზე ქართული ეკლესიის წესჩვეულებათა გაცნობის მიზნით ჩავიდა (ცინცაძე 1965, 22). თუმცა, ამ კონტაქტმა ორივე მხარისთვის მოსალოდნელი შედეგი ვერ გამოიღო. ქართველმა სამღვდელთაგანმაც საკუთარი პოზიცია შეინარჩუნა. მეფე თეიმურაზმა დელეგაციის ხელმძღვანელს დიპლომატიურად მიუგო, რომ ჯერ ხელი არ მიუწვდებოდა ამ საკითხის სრულად განხილვაზე და, აგრეთვე, შეახსენა, რომ ქართველებმა ქრისტიანობა რუსებზე რამდე-

ნიმე საუკუნით ადრე მიიღეს. ცინცადის შეფასებით, რუსული საეკლესიო დელეგაციის მოღვაწეობას კახეთში არსებითი კვალი არ დაუტოვებია (ცინცაძე 1965, 23).

მუსლიმურ გარემოცვაში მეფე თეიმურაზისთვის ქრისტიანულ რუსეთთან ურთიერთობა, ბუნებრივია, მნიშვნელოვან საგარეო-პოლიტიკურ ფაქტორს წარმოადგენდა. ცინცადის ცნობით, თეიმურაზის რუსეთთან დაახლოება გარკვეულ შემოფოთებას იწვევდა საქართველოს მუსლიმ მეზობლებში (ცინცაძე 1965, 44). 1639 წელს თეიმურაზმა რუსეთის ერთგულების ფიცს ხელი მოაწერა. შედეგად, ქართველებმა გარკვეული ფულადი დახმარება მიიღეს, თუმცა სამხედრო მხარდაჭერის საკითხი გადაუჭრელი დარჩა, რადგან, კახეთის მეფისთვის პირდაპირი სამხედრო დახმარება ირანთან მიმართებაში რთულ დიპლომატიურ სიტუაციას შექმნიდა (გუგუშვილი 1979, 99). 1658 წელს თეიმურაზი თავად ეწვია რუსეთის მეფეს სამხედრო დახმარების საკითხის განხილვის მიზნით, თუმცა ეს მცდელობაც სასურველი შედეგით არ დასრულდა (გუგუშვილი 1979, 112).

მოგვიანებით, როცა რუსეთმა აღმოსავლეთ საქართველოს მხარდაჭერა სცადა, სასურველ შედეგს ვერ მიიღწია. ქართლისა და კახეთის მეფეთა კარზე გაცნობიერებული ჰქონდათ, რომ რუსეთთან მანძილი და გეოპოლიტიკური რეალობა მფარველობის პრაქტიკულ ეფექტიანობას ზღუდავდა (ბერძენიშვილი 1967, 140).

რუსეთის ინტერესი არა მხოლოდ აღმოსავლეთ, არამედ დასავლეთ საქართველოსკენაც იყო მიმართული. 1639 წელს რუსეთმა დელეგაცია მიავლინა ოდიშის სამთავროში, ლევან მეორე დადიანის კარზე. დელეგაციას თან ჰქონდა 38 კითხვისგან შემდგარი საეკლესიო შინაარსის დოკუმენტი, რომლის მიზანიც ქართული საეკლესიო პრაქტიკის შესწავლა იყო (გამახარია 2014, 250-255). ამ პერიოდში რუსული მხარის წარმომადგენლები, სხვა საკითხებთან ერთად, კათოლიკურ გავლენებთან დაკავშირებულ თემებსაც განიხილავდნენ ქართულ მხარესთან (გამახარია 2014, 343-344).

მიუხედავად ამ კონტაქტებისა, ლევან მეორე დადიანის ევროპული ორიენტაცია უცვლელი დარჩა, რაც მის 1643 წლის დიპლომატიურ ნაბიჯებშიც აისახა: მან რომის პაპ ინოკენტი X-სთან მისიით გაგზავნა დონ

ჯუშეპე ჯუდიჩე, რომელსაც სამეგრელოდან ორი ახალგაზრდა გააყოლა რომში განათლების მისაღებად (ჯუდიჩე 2014, 7). ეს ფაქტი მიუთითებს, რომ ევროპასთან კულტურული და დიპლომატიური კავშირები ქართველი ელიტისთვის დამოუკიდებელ ღირებულებას წარმოადგენდა.

XVII-XVIII საუკუნეებში რუსეთში არსებულ ქართულ თემებსაც გარკვეული როლი ეკისრებოდათ ორმხრივ ურთიერთობებში, მათ შორის რუსეთთან დაკავშირებული პოზიტიური განწყობების გავრცელებაში (ბერძენიშვილი 1965, 161).

ბერძენიშვილი უფრო ადრეულ პერიოდსაც მიმოიხილავს და აღნიშნავს, რომ რუსული მფარველობის პრაქტიკული შედეგები ყოველთვის მოლოდინს არ პასუხობდა. კახეთის მეფე ალექსანდრე II-ის 1598 წლის მოხსენების მიხედვით, რუსეთის 12 წლიანი მფარველობის პერიოდში პოლიტიკური სარგებელი შეზღუდული იყო (ბერძენიშვილი 1967, 74-75). ბერძენიშვილის შეფასებით, ეს გამოცდილება ქართველ მეფე-მთავრებს საგარეო ორიენტაციის საკითხებში სიფრთხილისკენ უბიძგებდათ (ბერძენიშვილი 1967, 75).

საინტერესოა ასევე, რომ XVIII საუკუნის მეორე ნახევრის წყაროები მიუთითებენ გარკვეულ სირთულეებზე, რომლებიც ქართველ მეფეებს — ერეკლე მეორესა და სოლომონს — ევროპელებთან კავშირების დამყარებისას ხვდებოდათ. ევროპელ მისიონერთა დოკუმენტებში დაფიქსირებულია, რომ გეორგიევსკის ტრაქტატის გაფორმებამდე, 1779 და 1781 წლებში, ერეკლე მეორის მიერ ევროპაში გაგზავნილ ორ დესპანს საეჭვო გარემოებებში დაატყდათ თავს უბედურება (დობოროჯიჩი და სხვ. 2023, 10).

საქართველოს რუსეთის იმპერიაში შესვლის შემდგომ პერიოდში გატარებული პოლიტიკური, ენობრივი და რელიგიური ცვლილებები მნიშვნელოვან გარდატეხას წარმოადგენდა ქართველთა საგარეო ურთიერთობების ისტორიაში. ერთმორწმუნეობის ფაქტორმა მნიშვნელოვანი როლი შეასრულა ორმხრივი ურთიერთობების ჩამოყალიბებაში, რამაც, თავის მხრივ, გავლენა მოახდინა ადრეული პერიოდის მრავალმხრივი დიპლომატიური ტრადიციის შემდგომ განვითარებაზე. გეორგიევსკის ტრაქტატის გაფორმების წინ, ერეკლე მეორის მიერ ავსტრიის იმპერატორისადმი 1781 წლის ბოლოს გაგზავნილი წერილის

სიტყვები კვლავ ევროპისკენ სწრაფვაზე მეტყველებდა (დობორჯი-ნიძე და სხვები 2023, 11).

წარმოდგენილი მწირი მასალა საშუალებას იძლევა, გარკვეულ-წილად გადაიხედოს XVII-XVIII საუკუნეების ქართულ-რუსული ურთიერთობების ზემოთ მოცემული ინტერპრეტაცია. წყაროები მიუთითებენ, რომ ქართულ-რუსული ურთიერთობა მრავალშრიანი და რთული პროცესი იყო, სადაც დახმარების საკითხები საგარეო-პოლიტიკურ კონტექსტთან მჭიდროდ იყო დაკავშირებული. რუსეთის ჩართულობა საქართველოში მრავალფეროვან ფორმებს იღებდა, მათ შორის საეკლესიო სფეროშიც. ამავდროულად, ქართველთა ევროპული კონტაქტები, როგორც ჩანს, მხოლოდ ერთი მიმართულების ალტერნატივად კი არ განიხილებოდა, არამედ დამოუკიდებელ კულტურულ-პოლიტიკურ მნიშვნელობასაც ატარებდა, რაც დასტურდება როგორც ლევან II დადიანის რომთან დიპლომატიური კონტაქტებით, ისე ერეკლე II-ის ავსტრიის იმპერატორისადმი მიწერილი წერილით. ამ მრავალმხრივი ორიენტაციის შემდგომ ტრანსფორმაციას საქართველოს გეოპოლიტიკური მდგომარეობის ცვლილებას მოჰყვა.

გამოყენებული ლიტერატურა

- ბერძენიშვილი, ნიკო. 1967. *რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობის ისტორიიდან XVI-XVII საუკუნეების მიჯნაზე*, საქართველოს ისტორიის საკითხები. წიგნი მეოთხე. თბილისი: მეცნიერება.
Berdzenishvili, Nik'o. 1967. *ruset-sakartvelos urtiertobis ist'oriidan XVI-XVII sauk'uneebis mijnaze*, sakartvelos ist'oriis sak'itkhebi. Ts'igni meotkhe. Tbilisi: metsniereba.
- ბერძენიშვილი, ნიკო. 1965. *საქართველოს ისტორიის საკითხები*. წიგნი მეორე. თბილისი: მეცნიერება.
Berdzenishvili, Nik'o. 1965. *Sakartvelos ist'oriis sak'itkhebi*. Ts'igni meore. Tbilisi: metsniereba.
- გამახარია, ჯემალ. 2014. *გაბრიელ გეგენავას, ფედოტ ელჩინისა და პავლე ზახარევის ელჩობათა მასალები, 1636-1640*. გამოსაცემად მოამზადა, გამოკვლევა, კომენტარები, ლექსიკონი, საძიებლები და კალენდარი დაურთო ჯემალ გამახარიამ. თბილისი: ირიდა.
Gamakharia, Jemal. 2014. *Gabriel gegenavas, pedot' elchinisa da p'avle zakharievis elchobata masalebi, 1636-1640*. Gamosatsemad moamzada, gamok'vleva, k'oment'arebi, leksik'oni, sadzieblebi da k'alendari daurto jemal gamakhariam. Tbilisi: irida.

- გრიგოლია, ლია. 2002. *კათოლიკე მისიონერების კულტურულ-საგან-მანათლებლო საქმიანობა მე-17-18 საუკუნეების საქართველოში*, შუა საუკუნეების ისტორიის საკითხები 4, გვ. 101-112.
Grigolia, Lia. 2002. „*k’atolik’e misionerebis k’ult’urul-saganmanatleblo sakmianoba me-17-18 sauk’uneebis sakartveloshi*“, shua sauk’uneebis ist’orii sak’itkhebi 4, gv. 101-112.
- გუგუშვილი, მერი. 1979. *თეიმურაზ პირველის ცხოვრების გზა*. თბილისი: მეცნიერება.
Gugushvili, meri. 1979. *Teimuraz p’irvelis tskhovrebis gza*. Tbilisi: metsniereba.
- დობორჯინიძე ნინო, მაია დამენია, თამარ ჭეიშვილი, ანა ჭკუასელი. 2023. *საქართველოს კათოლიკური მისიების ლექსიკოგრაფიული მე-მკვიდრეობა: უცნობი ავტორი, ქართული ენის გრამატიკა და ლექსიკონი; იმანუელე და იგლესიასი, ქართული ენის გრამატიკა და ლექსიკონი*. თბილისი: ილიას სახელმწიფო უნის გამომცემლობა.
Doborjginidze nino, maia damenia, tamar ch’eishvili, ana ch’k’uaseli. 2023. *Sakartvelos k’atolik’uri misiebis leksik’ograpiuli memk’vidreoba: utsnobi avt’ori, kartuli enis gramat’ik’a da leksik’oni; imanuele da iglesiiasi, kartuli enis gramat’ik’a da leksik’oni*. Tbilisi: ilias sakhelmts’ipo unis gamomtsemloba.
- ცინცაძე, იასე. 1965. *ვასილ გაგარასა და არსენ სუხანოვის ცნობები საქართველოს შესახებ (XVII საუკუნის რუსული მასალები საქართველოს ისტორიისათვის)*. თბილისი: მეცნიერება.
Tsintsadze, Iase. 1965. *Vasil gagarasa da arsen sukhanovis tsnobebi sakartvelos shesakheb (XVII sauk’unis rusuli masalebi sakartvelos ist’oriisatvis)*. Tbilisi: metsniereba.
- ჯავახიშვილი, ივანე. 2016. *პოლიტიკური და სოციალური მოძრაობა მე-19 საუკუნის საქართველოში*. მთარგმნელი რუსუდან მახათაძე. თბილისი: თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა.
Javakhishvili, Ivane. 2016. *P’olit’ik’uri da sotsialuri modzraoba me-19 sauk’unis sakartveloshi*. Mtargmneli rusudan makhatadze. Tbilisi: tbilisis universit’et’is gamomtsemloba.
- ჯავახიშვილი, ივანე. 1998. *ურთიერთობა რუსეთსა და საქართველოს შორის XVII საუკუნეში (თეიმურაზ პირველის ხანა), თხზულებანი თორმეტ ტომად*. ტომი XII. თბილისი: თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა.
Javakhishvili, Ivane. 1998. „*urtiutoba rusetsa da sakartvelos shoris XVII sauk’uneshi (teimuraz p’irvelis khana)*“, tkhulebani tormet’ t’omad. T’omi XII. Tb., tbilisis universit’et’is gamomtsemloba.
- ჯუდიჩე, ჯუზეპე. 2014. *რელაცია საქართველოზე (XVII საუკუნე)*. იტალიურიდან ტექსტი თარგმნეს შესავალი და შენიშვნები დაურთეს მურმან პაპაშვილმა და ზურაბ გამეზარდაშვილმა. თბილისი: უნივერსალი.
Judiche, Juzep’e. 2014. *Relatsia sakartveloze (XVII sauk’une)*. It’aliuridan t’ekst’i targmnes shesavali da shenishvnebi daurtas murman p’ap’ashvilma da zurab gamezardashvilma. Tbilisi: universali.

Davit Tinikashvili
Caucasus University

The Dynamics of Foreign Orientation in the Early Modern Period: Russian Involvement and Georgian European Contacts

This article analyzes the aspects of Russian-Georgian relations in the seventeenth and eighteenth centuries, reevaluating the extent to which Georgia's engagement with Europe was primarily shaped by external influences. The analysis indicates that Russia's engagement in Georgian matters was complex, involving political factors that occasionally constrained direct support, as well as religious and cultural relations that mirrored the wider confessional dynamics of the era. The Georgian monarchs skillfully navigated complex relationships with diverse partners, maintaining a spectrum of diplomatic and cultural interactions with both Eastern and Western Christian factions.

Keywords: *Georgian monarchs, Russia, Russian-Georgian relations, Georgian Church*